

Rydell, R. W., Kroes, R., *Buffalo Bill in Bologna. The Americanization of the World, 1869-1922* (Chicago, Londen: University of Chicago press, 2005, xii + 209 blz., ISBN 0 226 7324 8).

Het is nu de gewoonste zaak van de wereld; de dominantie van de Amerikaanse cultuur overal ter wereld, niet in het minst in 'de oude wereld'. Zelfs zaken die als typisch Europees worden beschouwd, zoals bijvoorbeeld de Holocaust leren tallozen via Hollywood kennen. Dat is natuurlijk niet altijd zo geweest, want met de emigratie van Europa naar Amerika emigreerde de Europese cultuur mee. En eigenlijk niet een Europese cultuur, maar verschillende culturen; Italiaanse, Ierse, Scandinavische, Duitse, Oost-Europese en andere culturen. De auteurs, respectievelijk uit Montana en Amsterdam, leggen niet de nadruk op 'hogere' cultuur, maar juist op de massa of 'populair' cultuur, die in de negentiende eeuw ontstond in een moderne industriemaatschappij. Zonder de industrialisatie en de snelle veranderingen in vervoer en communicatie geen massacultuur, is de boodschap. De voltooiing van de eerste transatlantische spoorlijn in 1869 in Utah is een symbool hiervan; alles ging sneller, ook de verspreiding van massacultuur. Dat gebeurde op het toneel door reizende vaudeville-theatergroepen, circussen en een nieuw fenomeen; een reizende Wild West Show. Buffalo Bill was de hoofdpersoon, maar verder deden er honderden spelers en paarden mee; de overwinning van de civilisatie op het onbeschaafde wilde westen. Buffalo Bill en zijn 'mobile dream factory' was niet alleen een doorslaggevend succes in de Verenigde Staten, maar ook in Europa. Zelfs koningin Victoria van Engeland verwaardigde zich de show te bezoeken en ook het Vaticaan werd niet overgeslagen.

In Chicago vond in 1893 de World's Columbian Exposition plaats, wat de auteurs als een voorlopige doorbraak van de Amerikaanse massacultuur kenschetsen; een cultuur vol 'consumerism and leisure'. Hier konden talloze Amerikanen zich vergapen aan talloze uitingen van het geciviliseerde Amerika én aan uitingen van 'ongetemde wildheid' door middel van Afrikaanse en Indianen dorpjes. Blank Amerika kon hier neerzien op 'het andere' en tevreden zijn met 'het eigen'. Vanzelfsprekend waren de zwarte Amerikanen niet echt tevreden met deze gang van zaken en dat gold ook voor feministische groeperingen.

Hollywood staat tegenwoordig over de hele wereld bekend als het voorbeeld van Amerikaans consumentisme, maar dan praat je niet over het begin van de filmgeschiedenis. *The Birth of a Nation* van D.W. Griffith uit 1915 wordt door de schrijvers als een mijlpaal gezien, maar juist deze film liet de USA niet graag in het buitenland vertonen. Deze openlijk racistische film zou niet-blanke soldaten wel eens aan het denken kunnen zetten voor wie ze eigenlijk vochten. De censuur van het Committee of Public Information was tijdens de Eerste Wereldoorlog van eminent belang om de USA zo schoon mogelijk te tonen. De USA was natuurlijk niet het enige land dat volop aan censuur deed en met name in oorlogstijd.

De bijdrage van de USA aan de Wereldoorlog betekende een einde van het zelfgekozen isolationisme en viel volgens de auteurs samen met het volgroeien van massacultuur tot een integraal onderdeel van de Amerikaanse identiteit. Nu kon de Amerikaanse massacultuur zijn zegevierende expansie over de aardbol beginnen.

Maar natuurlijk was er ook weerstand en het laatste hoofdstuk beschrijft de discussies die plaatsvonden in het land van herkomst én in Europa. ‘Young Americans’ als Randolph Bourne, Van Wyck Brooks, Waldo Frank en Lewis Mumford zetten grote vraagtekens bij de massacultuur. Zij wilden niet terug naar de Victoriaanse waarden van hun voorvaderen, maar de massacultuur was te ‘lowbrow’ om te omarmen. In Europa waren het intellectuelen als Max Scheler, José Ortega y Gasset, Oswald Spengler en Johan Huizinga die absoluut negatief reageerden en met conservatief *dédain* alles verwierpen wat riekte naar de ondergang van de ‘echte’, de West-Europese cultuur. Rydall en Kroes halen veel overhoop en leggen veel interessante dwarsverbanden, maar 200 pagina’s is wellicht te weinig om een ingewikkeld fenomeen als culturele expansie te verklaren. Het is dan ook meer een boek geworden over de Amerikanisatie van Amerika dan de Amerikanisatie van de wereld. In de conclusie wordt opgemerkt dat de vader van Anne Frank op haar verjaardag in 1942 een Amerikaanse film met de hond Rin-tin-tin vertoont en dat zij verder ook erg door Hollywood beïnvloed was. Gezien het feit dat haar vader een tijdje doorgebracht had in de USA en daar vrienden had, kan dat toch niet als voorbeeld voor Amerikanisering doorgaan. Het bibliografische essay is erg nuttig.

David Barnouw

Klein, M. van der, Wieringa, S. E., ed., *Alles kon anders. Protestrepertoires in Nederland, 1965-2005* (Amsterdam: Aksant, 2006, 184 blz., €17,50, ISBN 978 90 5260 231 8).

Dit boek gaat over actievoeren in Nederland tussen 1965 en 2005. Dan komt een onderwerp opeens dichtbij. Het is grappig om te lezen over demonstraties of acties waar je zelf bij betrokken bent geweest. Hier dreigt het risico van onvoldoende distantie. Helaas moet ik constateren dat de auteurs van deze bundel zelf jarenlang beroepsdemonstrant zijn geweest en diep in de organisaties gezeten hebben (of nog zitten) die ze hier op wetenschappelijk verantwoorde wijze trachten te beschrijven. Mij is bij een vluchtige lezing al opgevallen dat een keuze in de samenstelling van de bundel nogal persoonlijk gekleurd is. Actiecomité's zijn per definitie politiek. Dat betekent dat er facties en strijd is binnen dit soort clubs, dat er oud zeer is. Ik heb dus intuïtief een soort wantrouwen tegen hetgeen er nu als mogelijke waarheid voor mijn neus ligt.

In de jaren zeventig kon alles anders: witte fietsen, communes, sit-ins, praatgroepen, mannen in nachthemd, studenten die zichzelf een cijfer gaven, vrouwen op VOS-cursus, soldaten tegen geweld, Lesbian Nation en homo's voor openbare seksgelegenheden. Het persoonlijke was politiek en de verbeelding was aan de macht. Maar wat betekende dat voor het repertoire van de actievoerders uit die tijd? Bouwden de protestbewegingen voort op actie-repertoires uit het verleden? Of moest ook dat anders? 'Het persoonlijke is politiek' was de leuze die in de jaren zeventig furore maakte. Niet alleen de vrouwenbeweging – met Dolle Mina, Man Vrouw Maatschappij, FemSoc, Paarse September en de vrouwenstaking van 1981 – maar alle protestbewegingen uit die tijd maakten een spectaculaire vernieuwing door.

Het Internationaal Informatiecentrum en Archief voor de Vrouwenbeweging (IIAV) en het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) maakten ter ere van hun gemeenschappelijk veertigjarig jubileum een bundel waarin de nieuwe en vernieuwende protestrepertoires van de vrouwenbeweging en andere sociale bewegingen als de vredesbeweging, de homobeweging en de vakbeweging onder de loep worden genomen. *Alles kon anders* in die 'lange jaren zeventig', maar niet alles ging er ook daadwerkelijk anders aan toe. De protestbewegingen bouwden ook voort op repertoires uit het verleden.

In deze bundel laat een keur van auteurs zien hoe actievormen in de afgelopen decennia zijn veranderd. De artikelen gaan over imitatie, toe-eigening, omvorming, vernieuwing en dynamiek in het repertoire van de vrouwenbeweging, de anti-kernwapenbeweging, de homobeweging en de vakbeweging; over spandoeken, vlaggen, briefkaarten, bezettingen, stakingen en burgerlijke ongehoorzaamheid; over baas in eigen buik, de bewerking van de politiek, Kroesje en Loesje.

Saskia Wieringa, directeur van het IIAV, verzorgde samen met Marian van der Klein, onderzoekster bij het IISG, de eindredactie van deze bundel vol vrolijk protest, en haalt in de inleiding persoonlijke herinneringen op aan de